

ELS NOMS DELS ACCIDENTS GEOGRÀFICS AL PORT I ALS PORTS

Julià Pastor i Ernest Querol

INTRODUCCIÓ

Aquesta comunicació és la continuació (conceptual i geogràfica) d'una altra presentada pels mateixos autors a la XL Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos que va tenir lloc el 1996 a Morella. Aleshores es presentava un estudi de la part comuna i de la part pròpia de 521 orònims (el 49,90% dels 1.044 topònims recollits en un estudi previ). Ara, amb la prolongació de l'estudi en el mateix sistema muntanyós, n'hem analitzat els prop de 2.500 que recull Ramon Miravall a Solà i Solà (1989).

Tot seguit, estudiarem la part comuna dels orònims, és a dir, els genèrics que s'utilitzen en el(s) Port(s) de Tortosa-Beseit i en els Ports de Morella. Per a classificar el tipus de designació hem seguit la proposada per Moreu (1982)¹. Hem reportat els noms amb la forma diminutiva (*moleta*) augmentativa (*planassa*), singular o plural, n'hem assenyalat el gènere quan era diferent del normatiu, etc. És a dir, els noms que llegireu són les formes amb les quals figuren en la part comuna d'almenys un topònim. Hem dividit cada apartat en denominacions que coincideixen i denominacions particulars de cada zona.

CLASSIFICACIÓ

1) ALTIPLÀ: mallada

¹ Hem considerat també l'exposició al sol, perquè és conseqüència del relleu; i també la situació en el relleu (dalt, baix, etc.).

Ports de Morella: malladàs²

Ports de Tortosa-Beseit: eres, ereta, rasos

2) CIMS, EMINÈNCIES AFILADES:

Ports de Morella: puntal

Ports de Tortosa-Beseit: cim

3) DEPRESSIONS: port³, coll⁴ (en alguns casos ex: Coll de Vallivana), selleta.

Ports de Tortosa-Beseit: pas, portell, portella, portelles, portes

4) DIFERENT ALTURA, SITUACIÓ, GRANDÀRIA: cap

5) EMINÈNCIES EN GENERAL:

Ports de Morella: muntanyes

Ports de Tortosa-Beseit: muntanyola, muntanyoles

6) PARETS VERTICALS INCLINADES I COSTES: cingle, cinglet, costa

Ports de Morella: cantal, cingles, faixes

Ports de Tortosa-Beseit: faixa, gúbia, gúbies

7) EMINÈNCIES MASSISSES: lloma, mola, moleta, moletó, morral, tossa, tossal

Ports de Morella: cabeço, llomes, llometeta, llometet, moles, tossals, tossalets

Ports de Tortosa-Beseit: llomada, moletes, tosseta

² És masculí, no és el plural de mallada.

³ *Port* és el coll per on es tramunta la carena més enlairada.

⁴ Domingo (n. 235:3) comenta que el sentit de pas elevat entre les muntanyes més altes "no és l'únic significat de «coll» ni probablement l'etimològic. A la llengua antiga i en certs reductes dialectals significa «turó». De fet «coll», terme orogràfic, més que de «*CULLUM*», «el coll com a part del cos», deu provenir de «*COLLIS*», que en altres dominis lingüístics ha originat «colina» «collina», etc. que hi trobem". Coromines assenyala que l'accepció més estesa és la de «pas elevat», però ell mateix esmenta els Ports de Morella i Solleria (Mallorca) com a llocs que distingeixen entre *coll* 'muntanyeta' i *collet* 'collada'.

8) EMINÈNCIES MENORS: coll, collet, serra, serres

Ports de Morella: collado, colletet, serrada, serraplana

Ports de Tortosa-Beseit: colls, serralada, serall, serrassoles, serrissola

9) PLANA: pla

Ports de Morella: planassa, planiol

Ports de Tortosa-Beseit: planet

10) DEPRESSIONS DIVERSES: avenc, barranc⁵, bassa, basseta, canals, canaleta, cocó⁶, cova, coves, coveta, rambla⁷, refoies, riu, toll, valls⁸

Ports de Morella: badina⁹, barranquet, canalisses, clotxes, covetes, cutxola¹⁰, rambles, rambletes, regalls

Ports de Tortosa-Beseit: closat, clot, clota, fondo, fondos, forats, mina, sequiar

11) EMINÈNCIES DIVERSES: canto¹¹ pedrera, roca, roques

Ports de Morella: campanarets, castell, castella, castellons, monòlit, pedrafita, talaiola, tormet¹², tormo, tormos, torresseta

Ports de Tortosa-Beseit: grau, tormossal

12) ESTRETS: estret, estrets

13) EXPOSICIÓ: ombria, solà, solana.

⁵ Coromines documenta la primera referència del mot el 1249 justament a Morella.

⁶ Coromines el fa venir del llatí *CAUCUS* 'copa'. Té un significat pràcticament equivalent a *cadolla*: és a dir, 'clot natural obert en la roca, que recull l'aigua de la pluja (DECat, Vol II, p. 794-795).

⁷ En tots els Ports de Tortosa-Beseit només apareix aquest mot com a propi i una sola vegada: la Rambla, al Mas de Barberans.

⁸ Als Ports de Morella hi ha una utilització que és en masculí.

⁹ És un terme aragonès procedent de l'àrab i que s'estén al català (Coromines DECast)

¹⁰ Cutxola, com clotxes, deriva de clot.

¹¹ Gimeno (1991: 631) afirma que aquesta forma és pròpia de la comarca dels Ports de Morella; es refereix generalment a una muntanya més aviat baixa, de forma arrodonida.

¹² Tormo és un penyal isolat.

Ports de Morella: ombries, solanes, solaneta.

COMENTARI

No és possible establir un criteri per assenyalar si els diferents noms designen relleus amb una alçada determinada perquè el medi on es troben serà el referent per a establir les relacions.¹³ Per tant, el sistema de designació sempre és relatiu i només té validesa per a la subzona a la qual s'aplica.

Un recurs utilitzat encara amb més profusió en aquest àmbit, perquè justament tracta d'expressar les grandàries, és el de l'afixació, especialment la sufixació i, més concretament, la diminutiva (23 mots d'un total de 87, un 26,4%). Així, tenim **diminutius** com:

-ELL / -ELLA:

Ports de Tortosa-Beseit: portell, portella, portelles

-ET/ -ETA / -ETÓ: selleta, moleta, moletó, collet, basseta, canaleta, coveta, covetes, cinglet

Ports de Morella: llometa, llometet¹⁴, colletet, barranquet, campanarets, rambletes, tormet, torresseta, solaneta, tossalets

Ports de Tortosa-Beseit: ereta, moletes, tosseta, planet

¹³ Emili Casanova (1991) feia una reflexió semblant: "És impossible fer una repartició semàntica general car un mateix significat és anomenat per distints significants segons zones i característiques físiques del terreny. Per exemple, el mot Puig pot referir-se tant a un puig de 200 m (el Puig) com a un de 1000, com el Puig-campana.

S'hi podria afirmar que cada parlant o, millor, cada subzona posseeix un sistema semàntic per designar la realitat on viu, definida per aquesta mateixa realitat."

Si bé Casanova es refereix a tot el País Valencià, l'extensió i varietat del territori que nosaltres estudiem fa que també hi hagi diverses subzones.

¹⁴ El recullen Bernat i Guardiola (1996) a Cinctorres; és remarcable que no deriva de *lloma*, perquè aleshores seria *llomatet*, sinó de *llom*, que és masculí. Té també doble diminutiu.

-Ó: cocó

-OL / -OLA:

Ports de Morella: planiol, cutxola, talaiola

Ports de Tortosa-Beseit: muntanyola, muntanyoles, serrassoles, serrissola

Els **augmentatius**: tossal

Ports de Morella: planassa, canalisses, malladàs, puntal

Ports de Tortosa-Beseit: llomada, serralada, tormossal

De **prefixació** només hi ha el cas de *refoies*, que apareix als dos ports

Altres **sufixos** són:

-ADO / -DA: collado, serralada

-AL: tossal, morral

Ports de Morella: cantal, puntal, tossals

-ALL: serrall

-AT:

Ports de Tortosa-Beseit: closat

-EÇO:

Ports de Morella: cabeço

Els tres casos que tenim de doble diminutiu es donen només als Ports de Morella: *colletet*, *llometet*, *tossalets*. Al de Tortosa-Beseit el màxim que arribem a trobar són els infixos *-ass* i *-iss* més el diminutiu: *sarrassoles* i *serrissoles*.

Observem que hi ha algunes paraules que tenen derivats amb els dos gèneres amb significats diferents:

	Femení	Masculí
coll	collada ¹⁵ *	collet
mola	moleta	moletó
lloma	llometà	llometet
porta	portella	portell
plana	planella*	planet
serra	serreta	serrall

¹⁵ L'asterisc indica que encara que no estigui recollit en cap dels ports, sí que són paraules d'ús generalitzat.

BIBLIOGRAFIA

BERNAT, Jesús i GUARDIOLA, Ferran (1996): “Orònims dels Ports i de l’Alt Maestrat”, *Actes de la XL Assemblea Intercomarcal d’Estudiosos*, Morella, Diputació de Castelló, (en premsa).

CASANOVA, Emili (1991): “Toponímia oronímica i repartició semàntica” *Bulletí Interior de la Societat d’Onomàstica*, XLIV, març, pp. 569-586.

COROMINES, Joan (1989): *Onomasticon Cataloniae*, Barcelona, Curial

DOMINGO, Carles (1985-91): “Els noms de les formes de relleu” i “Els accidents geogràfics”, *Escola Catalana*, n. 210, 212, 219, 221, 222, 224, 229, 235, 239, 240.

GIMENO, Lluís (1991): “Algunes notes sobre orònims en Tortosí” *Bulletí Interior de la Societat d’Onomàstica*, XLIV, març, pp. 628-635.

MOREU-REY, Enric (1982): *Els nostres noms de lloc*, Palma, Ed. Moll.

PASTOR, Julià i QUEROL, Ernest (1996): “Oronímia dels Ports”, *Actes de la XL Assemblea Intercomarcal d’Estudiosos*, Morella, Diputació de Castelló (en premsa).

RULLAN, Onofre (1986): “Els noms dels colls de Tords d’Esporles, Vall de Suprema i Banyalbufar Oriental”, *Bulletí Interior de la Societat d’Onomàstica*, XXIII, març, p.244.

SERRANO, Ricard (1982): “Toponímia del terme de la Palma d’Ebre”, *Bulletí Interior de la Societat d’Onomàstica*, VIII, p.6.

SOLÀ I TRILLES, A. I SOLÀ I VIDAL, A. (1989): *Miscel·lània del Port*, Comissió de Festes del Port, Tortosa.